

Тетяна Семизнівська

м. Київ

**«Чесний обман» та способи його передачі
(на прикладі роману Дж. Остен «Емма»)**

Роман Дж. Остен «Емма» – не такий відомий, як «Гордість і упередженість», проте вважається багатьма критиками, літературознавцями та любителями її творів вершиною майстерності, кращим романом, головним досягненням письменниці. Роман, як і більшість творів письменниці, – дуже неоднозначний, що спричинило певні труднощі у виборі вдалої назви. Хоча роман отримав зрештою назву, що містить саме ім'я головної героїні, Емми Вудхаус, проте він міг би називатися «Гордість і Відчуття» або «Гордість і Самообман», тому що сюжет ґрунтується саме на тому, що головна героїня повинна отримати досвід як результат вдалого виходу з «самообману». Мабуть, це саме той роман, в якому так чітко просліджується присутність автора, Джейн Остен, яка вкладає оцінку моралі суспільства в уста своїх героїв. Суспільство отримує моральну оцінку. Суспільство – це всі герої роману, а головні герої уособлюють мораль. Отже, сюжет роману – це перехід головної героїні роману з однієї шальки терезів, на іншу; це усвідомлення нею моральних принципів. Постає питання про те, як вдалося Дж. Остен засудити моральність суспільства, в якому перебувала вона сама і вихідцем з якого є її героїня.

Як правило, це досягається завдяки метафоричності стилю письменника. Стиль Дж. Остен ми не можемо вважати метафоричним, якщо говорити про його експліцитне вираження; хоча на імпліцитному рівні прояви метафоричності досить непоодинокі. Перш за все, це метафори спаду – підйому, просування – занепаду, та т. і., наприклад: *held below the level, raise the expectations too high, materially cast down, the intimacy between her and Emma must sink*. По-друге, це метафори, пов'язані зі словом гроші: *credit, value, interest, rate, reserve, secure, change and exchange, alloy, gain, account, claim, profit, accrue, tax, lose, waste, fluctuate, dispense, precious deposit, commission*. По-третє, це пов'язано з такими словами, як бізнес та майно: *inherit, certify, procure, solicit, venture, scheme, insure, trust, change, stock*. По-четверте, – це числа та виміри: *add, divide, multiply, calculate, how much and how little, more and less*. І, по-п'яте, це поняття матеріальності: *encumbrance, weight, material (as, material change, or material alteration), comfort* [1].

Ці терміни та поняття постійно повторюються, поодинокі або цілими кластерами, що можна проілюструвати прикладом із роману:

*She listened, and found it **worth** listening to. That was **dear** part of Emma, her fancy, **received** and amusing supply ... it became henceforth her **prime object of interest** and during the ten days of their stay at Hartfield it was not to be expected – she did not herself expect – that anything beyond occasional fortuitous assistance could be **afforded by her** to the lovers. ... She hardly wished to have more leisure for them. They are people, who **the more you do for them, the less they will do for themselves** [1].*

Саме завдяки такій лексиці ми можемо спостерігати як зіставляються, а іноді і накладаються, моральні та матеріальні цінності: *no material injury **accrued** either to body or mind; glad to have **purchased** the mortification of having loved; except in a moral light, as a penance, a lesson, a source of **profitable humiliation** to her own mind, she would have been thankful to be **assured** of never seeing him again ... his welfare twenty miles off would **administer** most satisfaction* [1].

На перший погляд нам видається, що ми повністю занурилися у матеріальний світ, але в той же час, ми бачимо, що це ще і витончений світ, що непокоїться моральними цінностями, і, передбачається, що, принаймні, Емма – розумна, щоб правильно все оцінити. Отже, майстерність Дж. Остен полягає у тому, що ми розрізняємо ці два рівні цінностей: моральний і матеріальний.

Слід зазначити, що імпліцитні стилістичні засоби набирають експліцитної виразності, особливо коли йдеться про відтворення іронії або комічності ситуації: *“You were very popular before you came, because you were Mr. Weston's son; but lay out half a guinea at Ford's, and your popularity will stand upon your own virtues”* [1: 234].

Наведемо ще кілька прикладів, щоб проілюструвати, що для викриття вад тогочасного суспільства, найдієвішим стилістичним прийомом, яким послуговувалась письменниця, була іронія у різних її проявах: від «м'якої» до «в'їдливої»: *It was a delightful visit – perfect, in being much too short. And she leaned back in the corner to indulge her murmurs, or to reason them away; probably a little of both – such being the commonest process of a not ill-disposed mind* [1: 186]. Зрозуміло, що доброзичлива людина (*well-disposed*) не висловлювалась би у такий спосіб.

Ще одне зауваження Емми: *I am persuaded that you can be as insincere as your neighbors, when it is necessary*. Дві наступні репліки Емми стосуються Міс Бейтс: 1) *... and nobody is afraid of her – that is a great charm*; 2) *Miss Bates stood in the very worst predicament in the world for having much of the public favour; and she had no intellectual superiority to make atonement to herself, or **frighten those who might hate her into outward respect*** [1: 13]. У останньому прикладі іронія імпліцитна, проте вона допомагає ще раз усвідомити цінності суспільства, тобто їхню матеріальну сутність. Це ж саме речення в українському перекладі звучить як сарказм: *Для самовтіхи або щоб змусити своїх можливих недоброзичливців хоча б про людське око*

ставитися до неї з повагою, їй потрібна була інтелектуальна вищість, та ба – як нема, то й дарма [2: 17-18].

Неширим видається і співчуття головної героїні до Міс Бейтс, особливо це просліджується у тому, як описані обидва персонажі: *handsome, clever and rich* [1: 1] – про Емму, та ... *enjoyed a most uncommon degree of popularity for a woman neither young, handsome, rich or married* [1: 12] – про Міс Бейтс. Нотки сарказму відчувуються як в оригіналі, так і в українському перекладі: ... *вродлива, розумна і багата* [2: 3] та ... *мала неабияку популярність як для жінки немолодої, некрасивої, небагатої і незаміжньої* [2: 17].

Думка про те, що у пансіоні дівчата могли отримати пристойну освіту спростовується у такому описі цього закладу: ... *but a real, honest, old-fashioned boarding school, where a reasonable quantity of accomplishments were sold at a reasonable price, where girls might be sent out of the way, and scramble themselves into a little education, without any danger of coming back prodigies* [1: 13]. Іронією пройняті й наступні рядки у перекладі ... *а справжнього, непідробного, старомодного пансіону, в якому за помірну плату продавали помірну кількість знань і в який можна було посилати дівчат, не боячись при цьому, що після повернення вони перетворяться на вундеркіндів* [2: 18].

Іронічністю пройняті й рядки, де описується ставлення Емми до чоловіків: *she patronizes and scorns Elton, of course; she "loves" Frank Churchill; she is fond of Weston; towards Knightley she holds a friendly animosity; she has tolerance for John; she adores her father* [1]. Ці рядки допомагають нам не лише дізнатися як Емма ставиться до чоловіків, а й отримати уявлення про «зворотне» ставлення; одночасно вони ще й репрезентують ставлення авторки до тогочасного суспільства, вони – це свого роду суспільний аналіз, і цей аналіз – не завжди на користь. Проаналізуємо хоча б оксюморонний вислів *friendly animosity*, з якого стає очевидним, що дружелюбності місця тут немає, адже слово *animosity* може перекладатися лише як *ворожість, злоба*.

Отже, доходимо висновку, що роман «Емма» – ще один неперевершений взірць майстерності Дж. Остен, якій вдалося викрити «обмани» суспільства, його вади, недоліки і т. ін. на «вузькій сцені» але, водночас, «проспівати гімн» моральності.

Література

1. J. Austen. Emma. – London: Wordsworth classics, 2000. – 354 p.
2. Емма: Роман / Пер. з англ. В. К. Горбатька. – Харків: Фоліо, 2005. – 445 с.